však Gilk neoznačuje vypravěče, ale jazyk. Není to tedy čtenář, kdo je k něčemu zneužíván. Ten, kdo v případě potřeby manipuluje realitou pomocí jazyka, je jen jeden, a to „protagonista".

Mimochodem: místem vydání citovaných děl *Sestra* a *Kloktat dehet* Jáchyma Topola není Brno (s. 359, 387), ale Praha. O tom, že by na Západě existovali systematičtí „vydavatelé tamizdatu" (s. 119, 321), kteří by vydávali jen díla v SSSR žijících autorů, lze pochybovat. Posev a Ardis to jistě nejsou, i když sloužili autorům žijícím ještě v Sovětském svazu k tomu, aby mohli svá díla v tamizdatu publikovat; ale kupř. Jurij Malcev (s. 119) byl již od roku 1974 v exilu, takže v roce 1976 už nemusel a ani nemohl v tamizdatu nic vydávat.

Je škoda, že přístup k velmi přitažlivému tématu knihy je poněkud znesnadněn konkrétním (formálním) provedením a také sovětocentrickým přístupem. Systematický (resp. systematičtější) komparativní přístup a zahrnutí většího a především kulturně vyváženějšího korpusu textů, který není určen pouze k ověření tezí, by mohl přinést ještě zajímavější výsledky.

Anne Hultsch
Přeložil Pavel Šidák

Creative Commons

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons — Uveďte původ — Neužívejte komerčně — Nezpracovávejte 4.0 Mezinárodní licence. Licenční podmínky jsou dostupné zde: https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.cs.

Na okraji literární vědy

Dobrava Moldanová: *Na okraji kánonu*. Praha, Karolinum 2021. 249 stran.

Když před patnácti lety Dalibor Tureček recenzoval *České příběhy* (2007), donedávna poslední soubor studií Dobravy Moldanové, popsal autorčin profesní přístup slovy „schovávaná na vědu", vyjmenoval řadu frapantních přešlapů, jichž se v publikaci dopustila, a zdůraznil mj. požadavek, ať „nepředstírá jiný žánr, než jaký skutečně tvoří" (*Tvar* 2008/2). Pokud by tím měl na mysli pouze žánrové vymezení odborné publikace, mohlo by se zdát, že si autorka nepochvalnou recenzi vzala k srdci, neboť už v podtitulu své nejnovější publikace *Na okraji kánonu* (2021) uvádí, že se jedná o „Literárněhistorické úvahy a studie" (na rozdíl od *Českých příběhů*, kde podobně návodný podtitul absentoval, a vznikal tak dojem, že čtenář bere do ruky monografii). Turečkův požadavek ovšem směřoval především k otázce, nakolik jsou autorčiny texty

exaktní a zda je lze vůbec považovat za žánr vědecký. Poukazoval tedy na mnohem závažnější problém, a sice bez uspokojivého účinku — ke stejnému tázání je poučený čtenář nucen i v případě *Okraje kánonu*.

Publikace, opatřená úvodním slovem Jiřího Kotena, obsahuje celkem jednadvacet krátkých textů (především) o literárních dílech a jejich souvislostech. Autorčin odborný zájem je přitom obdivuhodně široký, v první části seznamu víceméně chronologicky řazených příspěvků podle datace sledovaného díla stojí např. „Nerudovo *Hřbitovní kvítí* a Karel Havlíček" a v jeho závěru pak „Libuše Moníková: česká šedesátá léta v německé literatuře osmdesátých let". Nejvíce textů se zabývá českou literaturou v rozmezí let 1890–1920: autorka z různých perspektiv reflektuje modernistické romány devadesátých let 19. století, jakož i prozaickou tvorbu následující generace, která začala publikovat kolem roku 1900; dále se věnuje dílům spojovaným s předválečnými a válečnými projevy expresionismu a zvlášť tvorbě spisovatelek oné doby. Je zřejmé, že v tomto období se nachází těžiště autorčina zájmu, a svědčí o tom i její předešlé publikace *Božena Benešová* (1976), *Studie o české próze na přelomu století* (1993) a *Na písčitých půdách: České spisovatelky na přelomu 19. a 20. století* (2011). Mezi příspěvky ohledávajícími českou literaturu po roce 1920 jsou již výraznější časové proluky. Reflektují mj. avantgardu, její proměny a potýkání s levicovou ideologií, tzv. legionářskou literaturu a historickou (či spíše historizující) prózu sedmdesátých a osmdesátých let. Do knihy jsou zrcadlově zakomponovány také dvě obecnější úvahy o literárním kánonu a provozu, a to na její začátek („Úvahy o kánonu") a konec („Peníze a čtenáři"). Spolu s textem o Nerudovi se ale jedná o výjimky, které se ocitly v publikaci pojednávající především o prozaických dílech.

Jak autorka uvádí v ediční poznámce, až na jednu byly všechny „studie otištěny v časopisech a sbornících" (s. 229), přičemž nejstarší z nich se poprvé objevily roku 1984. Jedná se tedy o první ze dvou souborů již zveřejněných literárněvědných studií, které v předloňském roce vydala Univerzita Karlova; tím druhým jsou *Cesty polemiky* (2021) Luboše Merhauta. Praktický význam takovéhoto typu publikací je nesporný: na jednom místě přináší autorovy/autorčiny dosavadní příspěvky k dané oblasti bádání a shromažďuje i ty těžko dostupné. Ovšem zatímco Dobrava Moldanová setrvává u této základní mety, Luboš Merhaut ji svou publikací překračuje. Knihu vybavil úvodem, který čerpá z poznatků uvedených studií, aby je propojil jednotícím badatelským hlediskem i záměrem, a přetváří je tak vlastně v kapitoly kompaktní monografie na téma polemika. (Nadto do knihy zahrnul dosud nezveřejněný přehled polemik, v němž je vymezeno devadesát konkrétních polemik s jejich datací a stručnou charakteristikou včetně bibliografických záznamů.) V *Okraji kánonu* se čtenář s obdobným sjednocujícím východiskem, které by poskytovalo nějaké „zevnitř" diktované opodstatnění, proč autorka vybrala zrovna těchto jednadvacet textů, nesetká. Jako jediné selekční kritérium tak zůstává

samotný titul, jehož obecnost a nevyjasněnost zdaleka nemůže vyřešit pár vět v ediční poznámce. Ba naopak; dopídí-li se čtenář, že do publikace patří text o Nerudově *Hřbitovním kvítí* zřejmě proto, že se jedná o jeho prvotinu, která nebyla „přijímána soudobou kritikou s porozuměním", a přesto „přispěla ke změně literární normy" (s. 229), musí nabýt dojmu, že na okraj kánonu může být z určitého hlediska řazeno opravdu cokoli. Nejspíš z podobných důvodů se na něm ocitají i Fráňa Šrámek, Karel Čapek nebo Josef Škvorecký, ať už proto, že si Dobrava Moldanová „všímá vztahů mezi autory a texty, které spojují na první pohled ne zcela patrné vazby" („Fráňa Šrámek a Karel Čapek" [ibid.]), nebo proto, že se zabývá autorovými zasutějšími díly (text o románech Josefa Škvoreckého „Proboha, nejsem já snad nakonec historický spisovatel?"). I když se vedle těchto autorů objevují i ti, jejichž díla se dnes na okraji kánonu skutečně nacházejí (F. X. Svoboda, Božena Benešová, některými texty snad i K. M. Čapek-Chod atd.), zvolený titul vnímám jako nepříliš zdárný pokus zastřešit texty rozběhnuté různými metodickými i tematickými směry. Mnohem přiléhavěji by publikaci vystihoval popis, že se jedná o prověřování některých význačných bodů v proměnách progresivních vrstev české literatury od konce 19. století, tedy od moderny (a jejího předchůdce Nerudy) přes avantgardu k socialistickému realismu a jeho překračování.

Nepřináší-li spojení textů v jeden celek žádnou zřetelnou nadhodnotu, zůstává přínosem každý sám o sobě. Ovšem hodnota více než třetiny textů je zneváženа tím, že už byly knižně vydány (některé dokonce dvakrát), což je fakt, k němuž se autorka v publikaci nepřiznává. Text „Český román v čase kamarádů svobody" je složeninou bezmála celého textu „Mahenovo úsilí o uvolnění prozaické struktury" a vybraných částí textu „Fráňa Šrámek", publikovaných ve *Studiích o české próze na přelomu století*. V téže knize vyšly rovněž texty „Fráňa Šrámek a Karel Čapek", „Švejkovi bratři a bratranci" a „Karel Matěj Čapek Chod", nyní uvedený pod názvem „Psychologie bez duše (K. M. Čapek Chod mezi naturalismem a expresionismem)". V knize *České příběhy* vyšly texty „Proboha, nejsem já snad nakonec historický spisovatel?", „Psychologie bez duše (K. M. Čapek Chod mezi naturalismem a expresionismem)", „Mladý Karel Čapek a Fráňa Šrámek" (nyní „Fráňa Šrámek a Karel Čapek") a „Richard Weiner: Let vrány". Konečně v knize *Na písčitých půdách* vyšly texty „Konec epochy: Válečné romány A. M. Tilschové a B. Benešové" (nyní „Románová reflexe 28. října 1918") a „Literární stylizace a autostylizace spisovatelek na přelomu 19. a 20. století" (nyní „Spisovatelky a jejich hrdinky").

Úpravy, kterými se od sebe jednotlivé verze textů liší, většinou nikterak závažně neovlivňují jejich odborný přínos, autorka se nedobírá přesnějších závěrů a k novým poznatkům dospívá jen zřídka. Pomineme-li texty z osmdesátých let (např. ty již zmíněné o Čapku-Chodovi, Karlu Čapkovi a Šrámkovi), které představují to nejhodnotnější z *Okraje kánonu* a z nichž mnohé byly již v minulosti recenzovány, je pro řadu novějších textů typické, že za jejich

vznikem nestojí hypotéza, kterou by si chtěla autorka potvrdit, ba někdy ani otázka, na kterou by hodlala nalézt odpověď — to je zjevné mj. v textu „Proboha, nejsem já snad nakonec historický spisovatel?", v jehož závěru je vlastně jen zopakováno tvrzení z úvodní pasáže (srov. s. 202 a 214). Autorka postupuje zejména tak, že si zvolí určitý rámec z dějin literatury a v něm charakterizuje daná díla, jejich děj a postavy, usouvztažňuje je s jinými díly, s dobou jejich vzniku atd. Jedná se převážně o paratakticky řazená fakta, o popisný a jen omezeně kauzální výklad, v němž je A položeno a vyloženo vedle B a jen zřídka se pátrá po nějakém jejich hlubším vztahu, který by mohl znamenat C. Proto autorka může texty libovolně upravovat, měnit jejich názvy (vizte výše), přidávat do výkladu nové analytické segmenty (např. srovnání *Měsíce nad řekou* a *Loupežníka* v textu „Fráňa Šrámek a Karel Čapek"), vypouštět celé pasáže (z textu „Románová reflexe 28. října 1918" je tak zcela vypuštěn výklad díla K. M. Čapka-Choda) nebo složit jeden text z několika starších textů („Divné podobnosti" představují koláž několika nových odstavců a vybraných pasáží z textů „Historie magistra deziluze", „Historický román jako apokryf " a „Chudák Jiří, král český", publikovaných v *Českých příbězích*), aniž by výrazně narušila jejich strukturu a myšlenkovou konzistenci. Otázka pak zní: proč recyklovat a znovu vydávat již knižně publikované texty, které nepřinášejí nové zásadní poznatky, a nadto ani nejsou zasazeny do funkční a ucelené výkladové perspektivy (okraj kánonu), která by je smysluplně zúročila? Ve vysvětleních, která se nabízejí, sehrávají literárněvědné zájmy spíše okrajovou roli.

Ovšem i **popisovat** je úkolem literární vědy, přičemž autorka svými studiemi usiluje o zaplnění některých mezer a pozapomenutých míst v české literatuře. Věnuje se románům Libuše Moníkové, o kterou „odborný zájem […] projevuje spíš česká germanistika" (s. 216), počátkům časopisu *Tvář*, které zůstaly mimo pozornost výboru *Tvář* (1995) Michaela Špirita (s. 184) atd. Jiří Koten v úvodním slovu k tomu dodává, že „společným jmenovatelem mnoha studií jsou nesouladné dobové konkretizace či zavádějící estetická hodnocení, která už neprošla revizí (srov. studii »Cesta české prózy z vesnice do města«) nebo byla přehodnocena teprve z odstupu" (s. 9). Pokud si čtenář pozorně přečte text, který Koten jmenuje, neunikne mu, že se v něm nacházejí „dobové konkretizace" a „estetická hodnocení" pouze dvakrát, a to od Arna Nováka a Františka Khola (s. 41–42), ale nikoli „nesouladné" a „zavádějící", neboť autorka daná tvrzení nekriticky přejímá. Tím nechci říct, že by s literárními kritikami pracovala vždy nekriticky (např. v textu „Český román v čase kamarádů svobody" je využívá poměrně funkčně, i když jen v případě jednoho ze dvou sledovaných autorů [srov. s. 64]), každopádně z uvedeného příkladu vyplývá, že je nutno brát úvodní slovo se značnou rezervou.

Exaktnost takto vedených textů podrývá řada odborných nedostatků, z nichž nejvýraznější je práce s literaturou. Autorka v textech *Okraje kánonu*

předkládá místy až autoritářsky vedené výklady: mnohá tvrzení o sledovaných dílech nejsou podložena citáty z primární (v textu „Románová reflexe 28. října 1918“ čtenář nenalezne jediný citát z dotyčných románů) ani sekundární literatury. Autorka např. uvádí, že se svého času spekulovalo, že „Svobodové romány psal buď F. X. Svoboda, nebo F. X. Šalda“ (s. 95), že se kritici příliš nezaobírali legionářskou literaturou, protože „se jedná o díla vesměs založená na osobních prožitcích, kde nad literární stylizací převažuje snaha vydat svědectví“ (s. 153), nebo že Jaroslav Kratochvíl, František Kubka, Jaroslav Hašek a Václav Kaplický „bývají vnímáni v jiném [než legionářském — RT] kontextu“ (ibid.), čtenář se už ale nedozví, kdo, kde a kdy tak spekuloval a vnímal ani jak autorka ke svým tvrzením došla. Zarážející přitom je, že předešlé verze některých textů měly komplexnější citační aparát (např. „Nerudovo *Hřbitovní kvítí* a Karel Havlíček“), který autorka z nejasných důvodů zredukovala.

Za další nedostatek lze považovat příliš zjednodušující a obecná tvrzení, kvůli nimž si autorka nejednou protiřečí. Uvažuje např. o vztazích mezi francouzskými romány citové výchovy a jejich českou obdobou z devadesátých let 19. století, kterou D. Hodrová nazvala románem ztracených iluzí, a uvádí odlišnost českých románů mj. v tom, že „ctižádostí českých hrdinů nebývá ani tak společenský vzestup, bohatství a vliv, jako touha sloužit vlasteneckému ideálu či touha po nápravě poměrů morálně lhostejných“ (s. 51), na jiném místě ovšem tvrdí, že „u autorů-mužů této generace [generace narozené v šedesátých letech 19. století — RT] je důležitým tématem téma společenského vzestupu“ (s. 39). Nutno ještě dodat, že i když autorka objasňuje podmínky užívání pojmů *román citové výchovy* a *román ztracených iluzí*, sama je napříč knihou volně zaměňuje (srov. s. 44, 59, 63, 66, 113). Jiný příklad: v dosud nepublikovaném textu „Cesta české prózy z vesnice do města“ uvádí, že „autoři narození v šedesátých letech 19. století naproti tomu [oproti lumírovské generaci — RT] vidí, jak se soudobá vesnice mění, prochází krizí a vzdaluje se idealizovanému obrazu vytvořenému staršími autory. Objevují pro svá díla nový zdroj témat v prostoru města […]“ (s. 36), přičemž následný popis několika vybraných děl má tuto tezi podložit. Když se o pár stran dále v textu „Mladá próza v roce 1893“ píše, že hrdina románu *Probuzení* od F. X. Svobody (nar. 1860), „unavený městským prostředím i umrtvující školou, trpí frustrací ze společnosti, která žije jaksi bez ideálů,“ a že „východisko najde v cestě na venkov, kde ve styku s letní přírodou, ale také s prostými a opravdovými venkovskými lidmi najde novou chuť do života“ (s. 50), autorka se nad tímto rozporem nepozastavuje a svůj výklad neproblematizuje. Ostatně o zjednodušeném vnímání literárních dějin svědčí i formulace typu, že tvůrčí východiska Boženy Benešové „se formovala na počátku století pod vlivem zejména individualistického konceptu mladého F. X. Šaldy“ (s. 141). Autorka zde připisuje iniciační roli kritice, aniž by nabídla k úvaze, zda třeba Šalda alespoň zčásti nepojmenovával ty jevy, které se už v dobové beletristické

produkci objevovaly, a rovněž i na jejich základě neformuloval své nároky na umění; zda dobová literární rozprava nebyla o něco problematičtější, než že by beletristé následovali (byť „zejména“) programové teze kritiků. Nadto „individualistický koncept“ nelze ztotožňovat pouze s F. X. Šaldou.

Nicméně ze spoluúčasti na těchto a dalších nedostatcích nutno nařknout i nepečlivou redakční práci. Ta se vedle chyb v interpunkci („co od života chtít a jen se“ [s. 128]; „jaké jedí nyní jen *páni* a užívat si“ [s. 165]) a překlepů („ženy byly vnímány jeho čtenářky“ [s. 100]) projevuje splýváním citovaného textu s autorčiným výkladem (s. 24), střídáním autorského plurálu a singuláru napříč texty nebo duplicitou názvu textu „(Po)divné podobnosti“ (srov. s. 194 a 231). Stejně tak by redakci nemělo uniknout, že text „Románová reflexe 28. října 1918“ uvedený milník reflektuje pouze okrajově, snad i proto, že příběh jednoho ze sledovaných románů (*Haldy* od A. M. Tilschové) podle autorčina tvrzení „končí 14. říjnem 1918“ (s. 131).

Jak je z výše uvedeného zřejmé, spojení textů Dobravy Moldanové do publikace *Na okraji kánonu* nepřináší žádnou výraznou nadhodnotu; autorka pro ni dokonce recyklovala minimálně osm již knižně publikovaných textů. Tyto texty spolu s ostatními vykazují výrazné nedostatky v práci s primární a sekundární literaturou, ale i další argumentační a výkladové lapsy, kvůli kterým se mnohé autorčiny vývody a poznatky zdají být neverifikovatelné a jen těžko využitelné v dalším literárněhistorickém bádání. Nejvíce přínosnými se jeví texty z osmdesátých let, ovšem za předpokladu, že se bude vycházet z jejich raných verzí, které obsahují náležitější citační aparát. *Okraj kánonu* v předloženém zpracování překračuje hranice literární vědy směrem k literatuře popularizační; svým mnohdy nedostatečně podloženým výkladem, v němž nejednou absentuje hlubší tázání a odborné objevování ve prospěch popisnosti, připomíná žánr vysokoškolských studijních textů. Stín ovšem padá i na nakladatelství Karolinum, které mohlo knize věnovat větší péči a pozvednout tak její odbornou úroveň, anebo ji přenechat adekvátně orientovanému nakladatelství.

Radek Touš

Creative Commons

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons — Uveďte původ — Neužívejte komerčně — Nezpracovávejte 4.0 Mezinárodní licence. Licenční podmínky jsou dostupné zde: https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.cs.